

**СЕМАНТИКО-ПРАГМАТИЧНИЙ АНАЛІЗ
ІМПЕРАТИВНИХ ФОРМУЛ В ДАВНЬОГРЕЦЬКОМУ
ТА ЛАТИНСЬКОМУ ТЕКСТАХ ЄВАНГЕЛІЙ**

Бойцун Лариса Миронівна,

асп.

*Інститут мовознавства імені О. О. Потебні
Національної академії наук України*

В статті розглянуто основні типи імперативних формул, які зустрічаються у текстах Євангелій. Показано зв'язок між семантикою імперативної формули та її мовним вираженням у тексті залежно від комунікативної ситуації та цілей мовця. У дослідженні здійснено порівняльний аналіз відтворення імперативних формул у давньогрецькому та латинському тексті Євангелій.

Ключові слова: імперативні формули, імперативне значення, спонування, наказ, прохання, застереження.

Останнім часом все більше зростає зацікавленість учених у дослідженні мовних одиниць біблійних текстів. Вони формують образну біблійно-християнську картину світу, відображають культурно-історичні чинники та національно-специфічні надбання мови, що відбиваються не лише в оригінальних текстах, а й в перекладах.

Утвердження в сучасній лінгвістичній науці когнітивно-комунікативної парадигми обумовило перехід від формально-граматичного вивчення мовних явищ до функціонально-комунікативного. Це пов'язано із зростанням зацікавленості до мовленнєвого акту як сфери здійснення комунікативної взаємодії. До того ж це виявило нових підхід до лінгвістичного вивчення Біблійних та Євангельських текстів.

Крім того, у мовознавстві дискусійним залишається питання самого статусу імператива й імперативних формул, граматичних одиниць, які належать до них, додаткового обґрунтування потребують також випадки транспозиційного варіювання імперативного значення, пов'язані з імперативною морфологічною парадигмою.

У науковій літературі поняття імператива певною мірою ототожнюється з граматичною категорією способу дієслова. Аналізу імператива присвячено значну кількість досліджень на матеріалі різних мов. У роботах українських і зарубіжних учених описувалися граматичні та лексико-граматичні засоби, що реалізують спонукальну функцію мови. Свого часу ще О. О. Потебня, О. О. Шахматов, О. М. Пешковський, Л. А. Булаховський, В. В. Виноградов, Г. Г. Почепцов, С. В. Мясоедова, В. Г. Кулікова, Л. А. Бірюлін, А. В. Бельський, І. С. Андреева, Н. В. Швидка звертали увагу на засоби вираження спонування. Серед зарубіжних науковців, які досліджували імперативні конструкції на матеріалі текстів Нового Заповіту, слід відзначити Г. Дана, Дж. Мантей, Дж. Бойер.

Проте багато питань, пов'язаних із імперативом та імперативними формулами, ще й досі недостатньо висвітлені.

Зокрема, імперативні формули у Біблійних та Євангельських текстах у вітчизняній науковій літературі практично не розглядалися. У закордонних працях ці мовні одиниці розглядалися дослідниками у контексті оригінального давньогрецького тексту або англомовних перекладів. Комплексного аналізу імперативних формул у давньогрецькому та латинському текстах не проводилося.

Аналіз імперативних формул у давньогрецькому та латинському тексті Євангелій є актуальним не лише з огляду на текстологічні тлумачення Нового Заповіту, а й для досліджень їх подальшого використання у богословських текстах. **Мета дослідження** полягає в аналізі перекладу та використання імперативних формул як елементів комунікативних актів Святого Письма. **Об'єкт дослідження**: грекомовні та латиномовні імперативні формули. **Предмет дослідження**: семантико-прагматичне використання імперативних формул в оригінальному та перекладному тексті. **Наукова новизна** дослідження полягає в тому, що уперше буде зроблено спробу комплексного та систематичного аналізу особливостей використання імперативних формул у давньогрецькому та латинському текстах Євангелій.

Традиційна точка зору репрезентує імператив як спосіб, в якому виражена воля мовця, що спонукає співрозмовника стати виконавцем дії.

Семантична структура імперативу містить наступні категоріальні значення: присутність мовця і адресата, наявність спонукання, яке виходить від мовця і спрямована на співрозмовника, футурально-презентна перспектива. Всі ці компоненти можуть бути названі диференціальними ознаками або диференціальними семами категорії наказового способу. Сему "спонукання" можна визнати домінантою семантичного змісту форми імперативу. Імператив не може вважатися замінником якоїсь іншої семантичної категорії в тому випадку, якщо він зберігає в тій чи іншій позиції всі свої семантичні диференційні ознаки і не нейтралізує жодного свого граматичного значення.

Імперативні форми, втративши диференціальні ознаки, опинившись в контексті, що виключає типову для них ситуацію спонукання, втрачають свою категоріальну семантику і набувають різних переносних значень.

У давньогрецькій мові імператив виражається двома часами: теперішнім та аористом, іноді перфектом у медіальному стані. Різниця між *praesens imperativi* та *aoristus imperativi* видова. Перша форма виражає дію недоконаного виду, а друга форма – доконаного [Соболевский 2013, 87]. В латинській мові імператив виражається формами *praesens imperativi* та *futurum I imperativi*, а також з функцією спонукання можуть використовуватися форми *praesens conjunctivi* та *perfecti conjunctivi*. Різниця між використанням цих форм семантична. Так *praesens imperativi* використовується на позначення наказу, прохання чи поради, *futurum I imperativi* вживається у моральних настановах, а форми *praesens conjunctivi* та *perfecti conjunctivi* виражають заклик до дії та заборону.

Детально розглянувши імперативні формули наявні в текстах Євангелій за комунікативним значенням, можна запропонувати їх поділ на чотири групи: накази та заборони; прохання та заклику; заповіді; застереження.

Найчисельнішою є група імперативних формули, що виражають наказ та заборону (негативний наказ). У більшості випадків вони зустрічаються у мові Христа і виконують спонукальну функцію. Контекстне оточення обумовлює використання у структурі наказових формул форм *praesens imperativi* як в давньогрецькому, так і латинському тексті. Наприклад:

"Υπαγε, Σατανᾶ. Αβι, Satana! Βιδιιδι, σατανο!" [Мт. 4.10];

¹ Тут і далі використовується переклад проф. Івана Огієнка.

Ἦπαγε, ἡ πίστις σου σέσωκέν σε. *Abi; fides tua te servavit. Idi, твоя віра спасла тебе!* [Мр. 10.52];

Θαρσείτε, ἐγώ εἰμι· μὴ φοβείσθε. *Considite, ego sum; ne metuite. Заспокойтесь, це Я, не лякайтесь!* [Мт. 14.27; Мр. 6.50];

Σταύρου σταύρου αὐτόν. *Crucifige, crucifige eum. Розпни, розпни Його!* [Лк. 23.21];

Ἔξελθε τὸ πνεῦμα τὸ ἀκάθαρτον ἐκ τοῦ ἀνθρώπου. *Exi, spiritus impure, ex isto homine. Вийди, душе нечистий, із людини!* [Мр. 5.8].

Крім того, в давньогрецькому тексті наказових формулах зустрічаються форми aoristus imperativi, щоб підкреслити наполегливість вимоги або наказу. Обмеженість форм вираження імператива у латинській мові та відсутність видової характеристики у нього зумовлює використання praesens imperativi у латиномовному варіанті формул:

Ἀκούσατέ μου πάντες καὶ σύνετε. *Audite me omnes, et attendite. Послухайте Мене всі, і зрозумійте!* [Мр. 7.14];

Σταύρωσον αὐτόν. *Crucifige eum! Розпни його!* [Мр. 15.14].

Заперечення у наказових формулах виражається за допомогою часток *μή* та *ne* у давньогрецьких та латинських формулах відповідно. Імператив теперішнього часу з заперечною часткою використовується для припинення дії, яка вже почалась, або заборону на повторення певної дії, а форми кон'юнктива на позначення заборони дії, яка ще не почалась [Мейчен 1994, 133]. Наприклад:

Μὴ κωλύετε. *Ne prohibete. Не забороняйте!* [Лк. 9.50];

Μὴ φοβοῦ. *Ne metue. Не лякайся* [Лк. 5.10; Лк. 12.32];

μὴ φοβηθῆς. *Ne metue. Не бійся* [Мт. 1.20].

Наступною за чисельністю є група імперативних формул зі значеннями прохання та заклику. Вони виражають протилежний відтінок спонукання порівняно з наказовими формулами. Якщо семантика останніх посилена моральною або соціальною перевагою мовця й адресант мовлення не залежить від об'єкта спонукання, то в формулах прохання адресант мовлення, навпаки, знаходиться в залежності від об'єкта спонукання. До того ж, мовець апелює до почуттів адресата. Для підкреслення цього в давньогрецькому та латинському текстах вживаються не лише форми імператива, а й кон'юнктив з імперативним значенням. Наприклад:

Κύριε, σῶσον ἡμᾶς, ἀπολλύμεθα. *Domine, serva nos perimus. Рятуй, Господи, – гинемо!* [Мт. 8.25];

δέομαί σου, μὴ με βασίσης. *deprecor te ne te torqueas! Благаю тебе, – не муч мене!* [Лк. 8.28];

Ἰησοῦ υἱὲ Δαυὶδ, ἐλέησόν με *Jesus, fili David, miserere mei. Ісусе, Сину Давидів, – змилуйся надо мною!* [Лк. 18.38].

За семантичними та граматичними характеристиками до формул прохання варто віднести і молитви:

Πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς·

ἁγιασθήτω τὸ ὄνομά σου·

ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου·

γενηθήτω τὸ θέλημά σου,

ὡς ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς·
τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον δὸς ἡμῖν σήμερον·
καὶ ἄφες ἡμῖν τὰ ὀφειλήματα ἡμῶν,
ὡς καὶ ἡμεῖς ἀφήκαμεν τοῖς ὀφειλέταις ἡμῶν·
καὶ μὴ εἰσενέγκῃς ἡμᾶς εἰς πειρασμόν,
ἀλλὰ ῥύσαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ.
ὅτι σοῦ ἐστὶν ἡμῖν ἡ βασιλεία καὶ ἡ δύναμις καὶ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. ἀμήν

Pater noster, qui es in coelis,

Sanctificetur nomen tuum.

Adveniat regnum tuum;

Fiat voluntas tua, ut in coelo, etiam in terra.

Panem nostrum quotidianum da nobis hodie.

Et remitte nobis debita nostra,

sicut et nos remittimus debitoribus nostris.

Et ne nos inducas in tentationem,

sed libera nos ab illo improbo.

Quia tuum est regnum, et potentia, et gloria, in secula. Amen.

Отче наш, що єси на небесах! Нехай святиться Ім'я Твоє,

нехай прийде Царство Твоє, нехай буде воля Твоя, як на небі, так і на землі.

Хліба нашого насущного дай нам сьогодні.

І прости нам довіги наших, як і ми прощаємо винуватцям нашим.

І не введи нас у випробовування, але визволи нас від лукавого. Бо Твоє є царство, і сила, і слава навіки. Амінь [Мт. 6.9–13].

Імперативні формули застереження мають схожі особливості вживання, що й імперативні формули наказу. Проте на відміну від них є не прямим наказом, а побажанням:

Προσέχετε ἀπὸ τῶν γραμματέων. *Cavete a scribis.* Стережіться книжників [Лк. 20.46];

Βλέπετε ἀπὸ τῶν γραμματέων. *Cavete a scribis.* Стережіться тих книжників. [Мр. 12.38];

γρηγορεῖτε *Vigilate.* Пильнуйте [Мр. 13.37].

Заповіді, як особливий вид імперативних формул, характеризує певна категоричність спонукального значення. Адже це не просто накази до дії, а правила життя для багатьох людей. Відтінок обов'язковості у значенні передається за допомогою кон'юнктивних форм і в давньогрецькій, і в латинській мові. Наприклад:

Μὴ μοιχεύσης, Μὴ φονεύσης, Μὴ κλεψῆς, Μὴ ψευδομαρτυρήσης, Τίμα τὸν πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα. *Ne moechare, Ne occidito, Ne furare, Ne falsum testimonium dicito, Honora patrem tuum, et matrem.* Не чини перелюбу, не вбивай, не кради, не свідкуй неправдиво, шануй свого батька та матір [Лк. 18.20].

Ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτόν *Diliges proximum tuum ut te ipsum.* Люби свого ближнього, як самого себе [Мт. 22.39; Мр. 12.31];

Οὐκ ἐκπειράσεις κύριον τὸν θεόν σου *Non tentabis Dominum Deum tuum.* Не спокушуй Господа Бога свого! [Мт. 4.7].

Проаналізувавши семантико-прагматичні особливості вживання імперативних формул, можна зробити висновок, що залежно від цілей мовця у процесі комуніка-

ції використовуються формули із спонукальним значенням наказу, прохання, заповіді та застереження. Саме від специфіки спонукального значення залежить спосіб лексико-граматичного відтворення імперативної формули у тексті.

Бойцун Л. М., асп.

Институт языкознания им. А. А. Потебни НАН Украины

Семантико-прагматический анализ императивных формул в древнегреческом и латинском тексте Евангелий

В статье рассмотрены основные типы императивных формул, которые встречаются в текстах Евангелий. В данном исследовании выявлена связь между коммуникативным значением императивной формулы и ее языковым выражением в тексте в зависимости от коммуникативной ситуации и целей говорящего. В статье проведен сравнительный анализ интерпретации императивных формул в древнегреческом и латинском тексте Евангелий.

Ключевые слова: императивные формулы, императивное значение, побуждение, приказ, просьба, предостережение.

Boitsun L. M., Postgraduate Student

O. Potebnya Institute of Linguistics, National Academy of Sciences of Ukraine

Semantic and Pragmatic Analysis of Imperative Forms in Greek and Latin Texts of the Gospels

The article describes the main types of imperative forms in the texts of the Gospels, shows the connection between the communicative meaning of the imperative forms and its linguistic expression determined by the communicative situation and the goals of the speaker. In this study, a comparative analysis of the imperative forms in Greek and Latin texts of the Gospels is carried out.

Keywords: imperative forms, imperative meaning, motivation, order, request.

Література:

1. *Боровский, Я. М.* Учебник латинского языка для гуманитарных факультетов университетов : учебник / Я. М. Боровский, А. В. Болдырев. – М. : Высшая школа, 1975. – 479 с.
2. *Мейчен, Дж. Г.* Учебник греческого языка Нового Завета : учебник / Джон Грешем Мейчен. – М. : Российское Библейское Общество, 1994. – 222 с.
3. *Соболевский, С. И.* Древнегреческий язык : учебное пособие / Сергей Иванович Соболевский. – СПб. : "Издательство Олега Абышко"; "Университетская книга – СПб", 2013. – 616 с.
4. *Dana, H. E.* Manual Grammar of the Greek New Testament / H. E. Dana, J. A. Mantey. – N. Y. : MacMillan, 1943. – 368 p.
5. *Boyer, J. L.* A Classification of Imperatives : A Statistical Study / J. L. Boyer // Grace Theological Journal. – 1987. – № 8.1. – P. 35–54.

Стаття надійшла до редакції 29.04.14

**ВИРАЖАЛЬНІ ЗАСОБИ ЛАТИНСЬКОЇ ПОЕТИЧНОЇ МОВИ
У ТВОРАХ Г. В. КАТУЛА
(на матеріалі епілію "Аттис")**

Борбенчук Ірина Миколаївна,
асп.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Стаття присвячена лінгвостилістичному аналізу вірша "Аттис" римського поета Г. В. Катула та вивченню основних засобів латинської поетичної мови, що характеризують індивідуальний стиль та майстерність автора.

Ключові слова: латинська поетична мова, стилістичні особливості, тропи та фігури, синонімія.

Сповнена почуттів і щирості лірика римського поета Гая Валерія Катула (бл. 87 р. – після 54 р. до н. е.) привертає увагу читачів тематикою і поетичною майстерністю у використанні виражальних засобів латинської мови, що відображають індивідуальність світосприйняття автора, показують мовні норми періоду його життя та змальовують особистість даної епохи. До виражальних засобів слід відносити не лише стилістичні (тропи та фігури), а також лексичні особливості (запозичення, демінутиви, синоніми тощо), що в сукупності характеризують стиль автора.

Актуальність проведення дослідження виражальних засобів латинської мови у творчості Катула обумовлене відсутністю теоретичних робіт лінгвістичного характеру, де б вивчалися функції, значення та роль виражальних засобів у поетичному тексті. **Метою** дослідження є з'ясування особливостей вживання виражальних засобів латинської поетичної мови на прикладі латинськомовного епілію "Аттис" Катула. Мета зумовила **завдання**, а саме виявити виражальні засоби латинської поетичної мови, встановити індивідуальну манеру поета, що проявилася через засоби мови. **Об'єктом** дослідження виступили основні тропи та фігури, лексичні одиниці (грецизми, демінутиви, архаїзми, синоніми). У даному дослідженні ми не ставили за мету вивчення теорії тропів та фігур, а тому користуємося загальноприйнятими класифікаціями (В. Дуров).

Епілій "Аттис" займає особливе місце у творчості Катула. Твір написаний у азійському стилі, характерними рисами якого є поєднання таємничого культу богині Кибелли зі звичайним елліністичним життям та зображення екзотики Сходу. Точний час створення епілію невідомий, але однією з причин виникнення стала поїздка поета на Схід [Мегела 2009, 94], або ж конкретно у Віфінію [Тронский 1988, 344]. До того ж, Катул захоплювався містичними східними культурами, зокрема й культурою богині Кибелли. В результаті з'явився герой Аттис, що певною мірою відображає самого автора, який через розчарування в коханні не може жити у соціумі і єдиним виходом зі становища бачить втечу у свій власний світ [Лосев 2005, 362].

Міф про богиню Кибеллу та юнака Аттиса був відомий у Римі, однак епілій не є переказом поширеного сюжету. Переосмислення і літературна обробка надали твору нового смислового навантаження, саме тому Аттис Катула має непряме штучне відношення до міфологічного [Катул 2006, 246]. Незважаючи на неоднозначність образу Аттиса та оригінальний сюжет, літературознавці, обмежуючись кількома рядками, досить стримано характеризують твір. Так, одна з провідних вітчизняних